

URSZULA ORŁOWSKA-WĘGIEL, ŁUKASZ ŁUKAWSKI

WYMIANA ZAGRANICZNA WYDAWNICTW BIBLIOTEKI NAUKOWEJ PAU I PAN W LATACH 2000–2016

Początki wymiany zagranicznej wydawnictw, prowadzonej przez obecną Bibliotekę Naukową PAU i PAN w Krakowie, sięgają czasów powołania do życia Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, co poprzedzało powstanie Biblioteki Akademii Umiejętności w 1856 r.

Niniejsze opracowanie stanowi prezentację jej funkcjonowania w latach 2000–2016. Problematyka wymiany zagranicznej wydawnictw prezentowana już była w dwóch artykułach. Pierwszy, autorstwa Krystyny Stachowskiej, *Zagraniczna wymiana wydawnictw Biblioteki PAN w Krakowie. Rys historyczny – stan obecny*, ukazał się w „Roczniku Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie”, R. 10: 1965, s. 12–35. Drugie opracowanie, przygotowane przez Krystynę Kostecką-Łukawską, *Zagraniczna wymiana wydawnictw Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie w latach 1964–1999*, zostało zamieszczone w „Roczniku Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, R. 45: 2000, s. 449–461.

20 października 1999 r. podpisano „Porozumienie w sprawie Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, na mocy którego funkcjonująca uprzednio do 1952 r. Biblioteka PAU, następnie w latach 1953–1999 Biblioteka PAN w Krakowie otrzymała swoją obecną nazwę oraz powróciła w struktury reaktywowanej Polskiej Akademii Umiejętności od 1 stycznia 2000 r. Charakter placówki i jej główne cele pozostały niezmiennione.

Ordynacja Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie z 1999 r., w II części, dotyczącej Zadań Biblioteki, §6, p. 3, zawiera istotny zapis: „rozwijanie i pomnażanie zbiorów bibliotecznych poprzez [...] d) prowadzenie krajowej i zagranicznej wymiany wydawnictw PAU i Oddziału PAN w Krakowie”¹. Powyższe zobowiązanie stanowi kluczowy element misji Biblioteki.

Dział Gromadzenia Zbiorów Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie prowadzi wymianę zagraniczną wydawnictw naukowych z placówkami uniwersytecki-

¹ „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, R. 47: 2002, s. 391–394.

mi, akademiemi, towarzystwami naukowymi, instytutami badawczymi, muzeami oraz innymi podmiotami naukowymi na całym świecie.

W ostatnich, omawianych w niniejszym tekście, latach przy wymianie wydawnictw pracowały w Dziale następujące osoby: Grażyna Drajewicz-Bobek, Maria Grzesikowska, Elżbieta Knapiek, Krystyna Kostecka-Łukawska, Wojciech Lipowski, Łukasz Łukawski, Eugeniusz Madej, Urszula Orłowska-Węgiel, Joanna Szarkowa, Małgorzata Święch-Płonka, Elżbieta Wolska.

Ponieważ staramy się, by nowo przyjęci pracownicy Biblioteki zapoznawali się z drogą książki, również swój wkład pracy w tę dziedzinę włożyły Anna Dusza i Anna Sroka. Równocześnie pracę Działu wspomagali stażyści i odbywający tu praktykę studenci.

Nie sposób w tym miejscu wymienić wszystkich instytucji naukowych, ale warto wspomnieć najstarsze, z którymi wymiana publikacji odbywa się nieprzerwanie od lat: Smithsonian Institution w Waszyngtonie (USA; wymiana z tym partnerem została nawiązana jako jedna z pierwszych w 1858 r.). W latach 1873–1874 podjęto współpracę z: Österreichische Akademie der Wissenschaften w Wiedniu; Académie Royale des Sciences, des Letters et Beaux-Arts w Brukseli; Hrvatska Akademija Znanosti i Umjetnosti w Zagrzebiu; Magyar Tudományok Akademia Konyvtara w Budapeszcie; Academia das Ciências w Lizbonie; Société Nationale des Sciences, Naturelles et Mathématiques w Cherbourg-Octeville; Académie des Sciences et Lettres w Montpellier; Société Géologique de France w Paryżu; Institute de France w Paryżu; Deutsche Akademie der Naturforscher Leopoldina w Halle; Bayerische Akademie der Wissenschaften w Monachium; Universitätsbibliothek w Bernie; Accademia Nazionale dei Lincei w Rzymie; The British Library w Londynie.

Warto wymienić również kilka instytucji spoza Europy, z którymi wymianę nawiązano w ubiegłym stuleciu: Institut Français d'Archéologie Orientale du Caire; The National Museum of Kenya; The National Museum RPA; Institut des Belles Lettres Arabes Tunis; Museo Argentino de Ciencias Naturales Buenos Aires; Sociedad Entomológica Argentina, Museo de la Plata; Museo Nacional de Costa Rica; Museo Nacional – UF Rio de Janeiro; Biblioteca Instituto de Investigaciones Antropológicas Chile; Universidad Nacional de Colombia; Universidad de los Andes, Wenezuela; Royal Society of Western Australia; Auckland Museum; China Geological Library; National Library of China; The Asiatic Society, Kolkata; Library of Tibetan Works and Archives; Librarian of Earth and Planetary Science, Nagoya; The Archaeological Society of Nippon; The Ceramic Society of Japan; Central Scientific Library of Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan; Pakistan Historical Society; University of Peradeniya, Sri Lanka; Turkish Historical Society.

Publikacje pozyskiwane drogą wymiany stanowią dla Biblioteki Naukowej PAU i PAN jedno z podstawowych źródeł wpływów książek i czasopism do zbiorów. Uzupełniają je najnowsza literatura naukową, a także popularyzują osiągnięcia cenionych placówek badawczych w Europie.

W wyniku przekształceń organizacyjnych, którym została poddana Biblioteka od 2000 roku, polegających na włączeniu jej w strukturę organizacyjną PAU, modyfikacjom uległa również kwestia wymiany zagranicznej druków ciągłych i zwartych. Wymiana od roku 2000 bazowała zatem na dorobku wydawniczym obu Akademii, przy czym do kwietnia 2001 r. za publikacje Oddziału PAN w Krakowie musieliśmy płacić, a wydawnictwa PAU były przekazywane bezpłatnie. Od kwietnia 2001 r., decyzją wiceprezesa PAN prof. Włodzimierza Ostrowskiego, Biblioteka otrzymywała książki na wymianę bezpłatnie².

Ograniczenia finansowe w latach dziewięćdziesiątych postawiły pod znakiem zapytania kontynuowanie wymiany zagranicznej w dotychczasowym kształcie. W roku 1999 budżet Biblioteki nie pozwolił na zlikwidowanie zaległości w wysyłce wydawnictw na wymianę zagraniczną. „Zaległości te kształtują się obecnie na poziomie ok. 80 000 zł³. Złe prognozy, mimo wielu kłopotów finansowych oraz wydawniczych, z którymi borykała się Biblioteka w kolejnych latach, nie znalazły potwierdzenia. Zaległości zostały stopniowo rozesłane w latach 2002–2003⁴.

Mimo licznych trudności wymiana zagraniczna prowadzona jest do dziś. W roku 2000 partnerami w wymianie było 1168 instytucji w 85 krajach. W kolejnych latach liczba ta zmniejszyła się do 447 instytucji w roku 2014, aby ponownie wzrosnąć na koniec roku 2016 do 482 instytucji w 62 krajach (ryc. 1).

Podczas omawianych 16 lat wymiana zagraniczna znacznie ewoluowała. Partnerzy wymiany zmieniali się, podobnie jak tytuły wysyłanych i otrzymywanych czasopism. Ostatnie lata przynoszą istotne zmiany w jej przebiegu za sprawą dynamicznego rozwoju elektronicznych wersji poszczególnych tytułów, które do tej pory ukazywały się w postaci tradycyjnej.

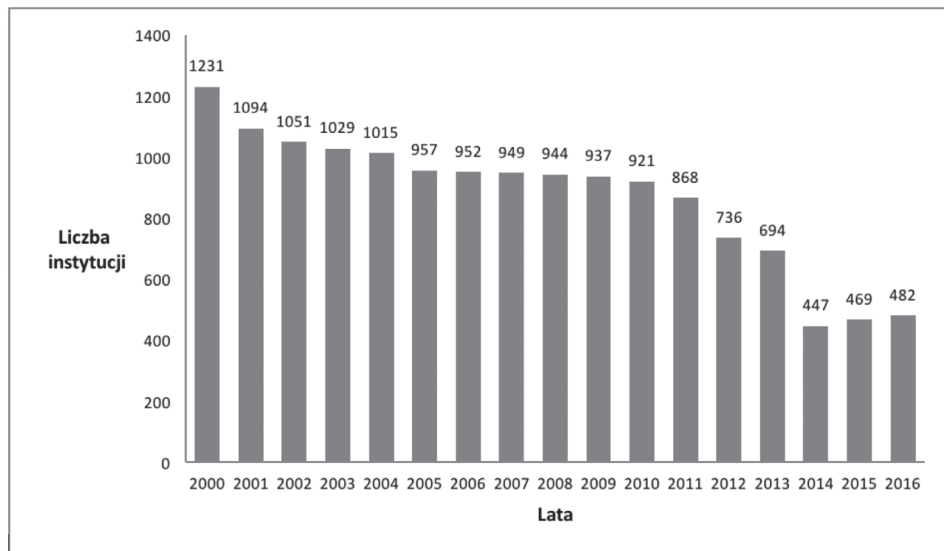
Obecnie wiele instytucji naukowych rezygnuje z prowadzenia tradycyjnej wymiany, podając jako powody ograniczenia finansowe, brak opłacalności, wysokie koszty publikacji wydawnictw naukowych w dużych nakładach, wzrost cen usług pocztowych bądź kurierskich, brak miejsca w magazynach i ograniczenie nakładów druku. W związku z powyższym na koniec 2016 r. Biblioteka Naukowa PAU i PAN miała dostęp do 86 tytułów czasopism i książek udostępnianych w wersji elektronicznej.

Biblioteka Naukowa PAU i PAN wysyła w ramach wymiany międzybibliotecznej publikacje zwarte i ciągłe, otrzymywane z darów Polskiej Akademii Umiejętności, Oddziału Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, wydawnictwa własne Biblioteki, dary od wydawców oraz nieliczne zakupione bądź zaprenumerowane wydawnictwa. W tym: „Archeion” dla Vilniaus Universiteto Biblioteka, „Dendrobiology” (wcześniejszy tytuł: „Arboretum Kórnickie”) dla Naturalis Biodiversity Center

² *Sprawozdanie z działalności Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie za okres od 1 I do 31 XII 2001 r.*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, R. 47: 2002, s. 399.

³ *Sprawozdanie z działalności Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie za okres od 1 I do 31 XII 1999 r.*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, R. 45: 2000, s. 544.

⁴ *Sprawozdanie z działalności Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie za okres od 1 I do 31 XII 2004 r.*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, R. 50: 2005, s. 582.

Ryc. 1. Zmiana liczby instytucji wymiany w latach 2000–2016

w Leiden, „Literatura Ludowa” dla Nacyânal’noi Bibliâteki Belarusi, „Notes Wydawniczy” dla Polskiego Ośrodka Społeczno-Kulturalnego w Londynie, „Pamiętnik Literacki” dla Bibliothèque de Université de Liège, *Polski Słownik Biograficzny* dla 10 instytucji, „Przegląd Geofizyczny” dla Societas Geographica Fennica w Helsinkach, „Rocznik Historii Sztuki PAN” dla Rijksmuseum w Amsterdamie, „Urania” dla United States Geological Survey, Reston.

W ostatnim czasie wiele czasopism otrzymywanych w darze na wymianę zostało również udostępnionych w ramach platform cyfrowych, a ich drukowany nakład uległ ograniczeniu, co skutkowało zakończeniem wymiany z wieloma podmiotami.

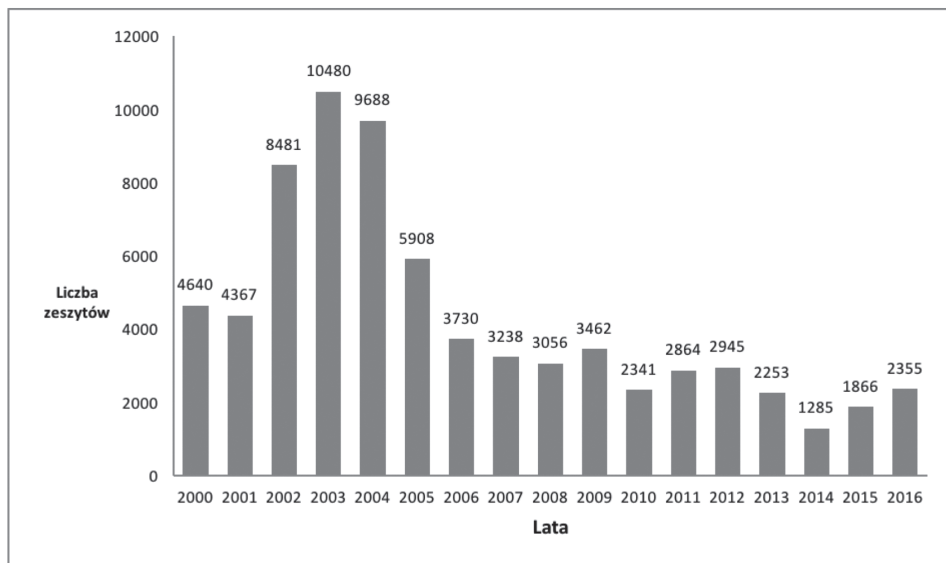
Jako przykład posłużyć może czasopismo „Acta Biologica Cracoviensia” ser. „Botanica”, które zostało udostępnione przez platformę internetową w 2011 r. i Biblioteka już nie otrzymuje go na wymianę. (Według ostatniego rozdzielnika zostało wysłane w 2010 r. do 197 instytucji, a kolejny numer już tylko do 95).

Zmniejszenie wymiany zagranicznej spowodowane jest także ograniczaniem liczby przekazywanych bezpłatnie dla Biblioteki drukowanych egzemplarzy na wymianę. Tak stało się w przypadku czasopism:

„Acta Biologica Cracoviensia” ser. „Zoologia” – liczba otrzymywanych egzemplarzy zmniejszała się na przestrzeni lat 2000–2016 z 248 do 50;

„Acta Archaeologica Carpathica” – liczba otrzymywanych egzemplarzy zmniejszała się na przestrzeni lat 2000–2016 ze 116 do 87.

Podobnie jest w przypadku ograniczenia przez Wydawnictwo PAU liczby darowanych Bibliotece na wymianę tytułów: „Studia Geomorphologica Carpatho-Balcanica” oraz „Folia Quaternaria”. Wymusiło to zmniejszenie liczby posyłanych egzemplarzy z 59 do 30, oraz ze 124 do 60, co ograniczyło liczbę partnerów wymiany.

Ryc. 2. Liczba zeszytów wymiany bieżącej, wysyłanych za granicę w latach 2000–2016

Odnotowano przypadki, w których Biblioteka otrzymała kolejne numery czasopism w tak ograniczonym nakładzie, iż powodowało to przerwanie ich ciągów wydawniczych. Smutny przykład w tym zakresie stanowią „Studia Historyczne”: w 2000 r. otrzymano na wymianę 67 egz., w latach 2013–2014 poszczególnych numerów otrzymaliśmy od 0 do 14 egz.

Na przestrzeni 16 lat na bieżąco weryfikowano także niepublikowane już tytuły PAN oraz instytucje, które otrzymywały te wydawnictwa na wymianę (podane poniżej tytuły stanowią tylko przykład większej całości):

„Acta Agraria et Silvestria” ser. „Agraria” – wysyłane do 50 instytucji, nie ukazują się od 2008 r.

„Acta Agraria et Silvestria” ser. „Zootechnica” – wysyłane do 52 instytucji, nie ukazują się od 2009 r.

„Archivum Iuridicum Cracoviense” – wysyłane do 66 instytucji, nie ukazują się od 2009 r.

„Folia Geographica, series Oeconomica” – wysyłane do 77 instytucji, nie ukazują się od 2004 r.

„Folia Histochemica et Cytobiologica” – wysyłane do 69 instytucji, nie ukazują się od 2007 r.

„Prace Geologiczne PAN” – wysyłane do 95 instytucji, nie ukazują się od 2009 r.

„Prace Mineralogiczne PAN” – nie ukazują się od 2007 r., były wysyłane do 120 instytucji.

Zmniejszenie przekazywanych Bibliotece na wymianę darów przełożyło się bezpośrednio na liczbę wysyłanych zeszytów (ryc. 2).

W przedstawionym okresie funkcjonowania wymiany zagranicznej można dostrzec dynamikę zmian, u podstaw których leży przede wszystkim rozwój nowych mediów, dający nieograniczoną możliwość korzystania przez potencjalnych odbiorców ze zdigitalizowanych baz publikacji naukowych krajowych i zagranicznych, ale też wprowadzający konieczność dokonywania oszczędności. Wpływa to bezpośrednio na sposób prowadzenia wymiany. Można przypuszczać, że następne lata przyniosą kolejne ograniczenia w tradycyjnym sposobie wymiany i przełożą się na zmasowane elektroniczne udostępnianie publikacji.

URSZULA ORŁOWSKA-WĘGIEL, ŁUKASZ ŁUKAWSKI

THE INTERNATIONAL EXCHANGE OF THE PUBLICATIONS OF THE SCIENTIFIC
LIBRARY OF THE POLISH ACADEMY OF ARTS AND SCIENCES
AND THE POLISH ACADEMY OF SCIENCES IN THE YEARS 2000–2016

Summary

The present article discusses the way the international exchange functioned in the Scientific Library of the Polish Academy of Arts and Sciences and the Polish Academy of Sciences in the years 2000–2016. It describes the changes that it was been undergoing since the Library had been incorporated into the structures of the Polish Academy of Arts and Sciences. Apart from presenting the main scientific institutions and establishments which were continuing partners, the article discusses the challenges and problems connected with the international exchange that the Scientific Library faced in that period. The decrease in the number of the titles sent as well as the co-operating institutions was a result of a limited number of the magazine copies acquired by the Library for the exchange. The fact that certain titles completely ceased to be published also led to the end of the exchange with many entities. The dynamic conversion of the magazines into an electronic form, making them available on the Internet and cutting the costs are the main reasons for the changes in the way the international exchange has been carried out by the Scientific Library in recent years.